

FRAGMENTA EX LIBRO ERMANRICI DE GRAMMATICA^a

AD GRIMOALDUM ARCHICAPPELLANUM,

Ubi multa de viris illustribus S. Galli.

(Mabill., Vet. Analect.)

Diu sane mihi pertractanti, præceptorum doctissime, quo primo exordium adipiscendæ dilectæ amicitiae vestræ caperem, inter multa animo opposita occurrerunt mihi duo magna luminaria: luminare majus, quo illuminamur ut diligatur Deus, et luminare minus unde proximus: ad quæ præcepta cætera cohærent, veluti etiam nomini et verbo, in quibus personam tenemus et actum, cæteræ partes omnes invicem appendent. Cum enim non ignoro te tam in poemate quam in omni arte priorum adprime cautum, in tantum, ut interdum cothurno comico, aliquando vero veste septemplici, quam Sophia sibi suis manibus texuerat, indutus mirifice procedis. Præter hæc etiam gemmis omnium virtutum adornatus, humilitate præcipuus, iustitia temperans, fortitudine serenus, prudentia cautus, temperantia modestus, zelo Dei fervidus, patientia lenissimus, in adversis lætissimus, in prosperis humillimus pares. Et non immerito his virtutum alis cæteros præcellis: quia primo ætatis flocculo inter aulicos beatorum Augustorum mores decentissimos enutritus es, tam dogma totius disciplinæ, quam normam recte vivendi ab eis didicisti, qui in omni imperio cum Deo summi fuere.

Sed et hactenus rivo jucundissimo ac in omni virtutum stemmate præfulgido ex primoribus fontibus totius Europæ emananti cohæres, Ludovico scilicet dilectissimo regi nostro, qui licet angustiiori limite terrarum, virtute tamen vincit Herculem centauros dominantem, et agilitate Ulysssem. Interroga Sclavos in gyro, et non miraris epitoma meum. Habemus denique nos, ipsius alumni pauperculi, in eodem rivo majores copias Scythico Canai formasque ipsas Nilo præferentes. Ei gratias referimus, qui no-

bis tam limpidum atque salubrem totius boni fontem concessit, unde cuncta pacifica et utilia semper haurimus, haustumque ipse omnibus ad se properantibus indeficiens præbet et cupit hauriri.

Sed eheu! idem ipse tam labilis fons ne late flueret, quam sæpe machinamenti quorundam tam privatorum, quam etiam ethnicorum seu externorum hominum dispendio obstruit, eremus prodit, ac bestiae loquuntur, donec restagnatus in sese, et non sine periculo sui patientissime se exedebat, Deoque eum protegente armis rempublicam defendebat: in cujus etiam laribus tu ipse veluti fidelis Jola conversatus, latusque dexterum observans, nostri melius quam incomparabilis sit ejus pietas, virtus et ingenium, aliarum gentium legibus! quippe qui in Deo solo potentiam possidet, et copia divitiarum ejus est sapientiæ decus. Quippe aliis sophia, ut dictum est, impar, avo tantum parte censore judicatus: quatenus eo superstite habeas, unde ingenium grandævum jam senio fessum exacuas, et seu Carolum optimum præ oculis habes, nil sit vel quod doleas, vel pertimescas. Sed hæc latius alias.

Cæterum, mi charissime didascalæ, ne me longius ab incepta via egressum objurges, redeo demum ad id, quo omnes virtutes spectant, hoc est, ut primo diligamus Deum et Dominum nostrum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, qui est æterna pulchritudo, æterna dulcedo, æterna suavitas, æterna fragrantia, æterna jucunditas, perpetuus honor, indeficiens felicitas. Dein diligamus proximos nostros tanquam nos ipsos.

Postea auctor agit de anima et ratione; tum subdit: Hæc idcirco, de animæ statu vel substantia, tam late protuli, ut sciant legentes, qui se Deum diligere

deest libellus, quem de inceptatione monasterii Augiensis, et de Vita ejusdem loci monachorum a se scriptum Ermenricus sub finem superiorum fragmentorum dixit.

Homerus poeta, cujus mentio fit sub finem, est Grimaldus magister, cui Walafridus Strabus carmen quoddam inscribit, de Grimaldo magistro, quem postea Homerum appellat his verbis:

Quamvis subter agas regum tabularia vitam,
Non te prætereo, specubusne latebas, Homere.
Novi namque Sicana tibi spelea placere,
Solut ubi inensis Musarum et amore fruaris.

^a In bibliotheca Sancti Galli libellus cujus fragmenta damus exstat cum hoc titulo: *Orditur epistola Ermenrici episcopi ad dominum Grimoldum abbatem et archicapellanium*. Codex auctoris ætate scriptus est, id est ab annis octingentis: quo tempore Sancti Galli monasterio præerat Grimoldus, qui illius cenobii regimen iniit anno 841, teste Ekkehardo. Libelli titulus primaria manu exaratus est præter nomen episcopi, secundaria, sed antiqua, manu ascriptum. Ermenricus hic fuit monachus Augiensis, alius ab Ermenrico monacho Elewangensi. Porro ex his fragmentis inter alia intelligimus, Walafridum Augiensem abbatem, cujus mors in annum 849 ex Hepidanno et Hermanno incidit, obisse in legatione, quam jussu Ludovici Germaniæ regis ad Carolum ejus fratrem, cognomento Calvum, susceperat. In prædicto codice

Itaque alius fuit Homerus iste Angilberto abbate Centulensi, cui hoc nomen ascriptum est: alius item a Grimaldo archicapellano.

profitentur, quod ita eum diligere debent veluti tu diligis, ex tota videlicet anima, id est cum ratione, et cum omnibus sensibus suis, fide firma, spe certa, charitate perfecta; credens in eum, sperans in eum, diligens eum a quo omnia, in quo omnia, et per quem omnia sunt bona, atque permanentia.

Ob cujus amorem, licet habitu hæreas, animo tamen spernis præsens sæculum, capiens dissolvi et esse cum Christo: terrena atque temporalia magis agens ex debito, quam ex intentione; misericordiæ operibus deditus, hospitalitate præcipuus, Dei servitio intentus, omne quod ad cultum, vel ad religionem divinæ pietatis pertinet, quod Græci θεοσεβειαν vocant, summo opere colis. Sacerdotes Christi diligis, vasaque sacrarum ædium restauras, monasteria visitas, ac visitata paterno affectu disponis, et æquanimitè, si qua sunt in eis anomala, dirigis, atque ad statum æquitatis perducis. Et propter quem vel propter quid hæc agis, nisi propter Deum quem diligis, et propter proximum quem ita diligis ut te ipsum, ac interdum plusquam te ipsum? Nonne cum cibum vel vestem tibi subtrahis, et indigenti tribuis, indigentem proximum plusquam te ipsum colis? Et ut tibi pernota incutiam: ecce pro invictissimo rege nostro post Deum, tanquam pro capite nostro, eique charissima laterali costa, atque pro tota simul prole inde procedente, quantis precibus incumbis, quantasque vigillas pateris, quot itinera conficis, quantaque hinc et inde in commune vulgus expendis? Ambulas, curris, in montibus reptans, in fluminibus natans; silvas pertransis, et volitas in campis: nec est jam his labor diligentis animo, quia labor parit patientiam, patientia tolerantiam, tolerantia assiduitatem, assiduitas autem adducit charitatem.

Tum multa affert de dilectione proximi, deinde de quatuor virtutibus cardinalibus, et intellectualibus. Postmodum descendit ad grammaticalia, ac demum redit ad moralia de dilectione, de anima, de redemptione; et ad laudem ipsius Grimoaldi postmodum hæc subdit: Ac ne me in his laudibus hypocritam sentias, dicam tibi absque fuco simulationis, quia, prout nosti, beatissimo præceptore meo Walahfredo pro responso quodam domni regis ad Carolum germanum suum pergente, ibique defuncto, interim quo eum inde sperabas incolumem reversurum, jussisti me de Auvavensi monasterio, ad monasterium S. Galli commorandi, et discendi gratia proficisci, ibique a fratribus honorifice receptum aliquandiu commorari, quod et feci juxta præceptum benignitatis vestræ. Navem conscendi, atque illuc cum omni prosperitate, Deo gubernante, perveni, tantasque virtutes in iisdem fratribus conspexi, ut vix illas, ne dicas me, sed neque Pythagoram de Samo egressum putem eloqui posse. Alius enim alio humilior, et patientior invenitur, nec est zelus amarus inter eos, vel invidiæ livor: sed sola charitas ibi principatur, et justitia regnat. Et sic charitas mater est virtutum, et concordia filia ejus, ac simplicitas earum pedisequa illis

A sine dubio domicilium proprium habet, quæ etsi pro tempore aliquanto in altis locis commorata fuerit, et particulatim se ibi ostenderit, hic tamen semper cum filia et ministra tota consistit.

Nec est adventantium hospitem ullus, cui ab his tribus non occurratur. Sunt enim jugiter simul indissolubiles, ut funiculus triplex, et inter omnes sparse, integræ tamen unum omnibus ministerium præbent. A cujus scilicet charitatis uberibus suxit dominus Engilpertus largitatem, et ingeniosissimus Herimodus benignitatem: ambo tam Deo quam hominibus dignissimi, tibi etiam domino charissimo per omnia fidelissimi, ceu aurea candelabra lucem in domo tua ante Deum. Nec nocet si unius lux paulo ferventius ardet, alterius vero lenius, et ob hoc longius: cum utrumque placeat, et botrus qui a calore solis citius, et qui sero maturescit; et equus velox, et qui pedetemptim ambulat, æque laudatur ab his, qui interdum hujus, interdum vero illius utilitate, prout res liceat, utuntur.

Longum est sane per singulos nominatim velle discurrere, quantos, qualesque Dei famulos in omni arte et virtutum stemmate redimitos ibi viderim. Sed neque in ædificiis construendis ex omni materia, tam industrios viros, vel raro usquam reperi sicuti bene in nido apparet, quales volucres ibi inhabitant. Cernè basilicam et cœnobii claustrum, et non miraris quod refero. Et ne de omnibus sileam, quid est Uvinihartus, nisi ipse Dædalus? vel quis Isernicus, nisi Be-seleel secundus? in cujus manu versatur semper dolabrum, excepto quando stat ad altaris sacri ministerium. Tanta humilitas in eis est, ut tam perfecti viri non dedignentur opus rusticum per se ipsos acclitare, pensantes scriptum: Humilitate penetratur cœlum, et charitate pervenitur ad regnum sempiternum. Quid memorem de domno Amalgero, in consiliis provideo, et universitate morum honestate præclaro? In divino autem cultu quam religiosus sit, testatur altare aureum, ante quod sedulo sedet, nec jacet orans. Taceo de domno Radgero, viro simplicissimo, usquequo ventum fuerit ad hoc, quo latius id valeam exponere, qualiter omnis congregatio illa per totum diem laboraverat in una columnarum illarum, quæ in basilica ipsa circumstant. Ad ultimum omnibus jam fessis, ac inde secedentibus, solus ille ab incepto opere non recessit; sed tamen frustra sudabat, antequam in hæc verba prorupit, dicens: Sancte Galle, fide illam, mirumque in modum in his verbis simpliciter edictis rupis illius moles immensa, sua sponte inde fissa enituit, unde tota illa multitudo ante laboravit, ut aperte daretur intelligi, quod hanc findere non labor hominum, sed meritum sancti Galli potuit, quæ per invocationem nominis ejus simplicem, tam facile fissa apparuit. Et quia ideam ipse frater columna spiritualis ædificii fuit, in tali miraculo optime claruit.

Longum est denique si omnia illorum fratrum bene gesta, quibus per meritum sancti Galli præminent, velim tam brevi sermone concludere, dum omnes

unum sint, et ipsi in Christo, et Christus in eis: A hæc etiam de uno fonte non putavit sitibundus sitim quia nihil impossibile est capiti Deo, qui diligit membra sua: sed nec aliquid ad impetrandum difficile erit membris suis, qui sic coherent capiti suo. Fateor, omnia laudabilia vidi in eis, et præcipue charitatem ridentem, et unum vel nusquam; vel in paucis hic nullum mussitantem; compleiturque in eis quod olim Deus per Prophetam suum promisit dicens: *Et veniens habitabo cum eis, et ipsi mecum, et inter illos ambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.* Et juxta Psalmistæ cohortationem, senes ibi cum junioribus semper laudant nomen Domini.

Quapropter, mi charissime Pater domne Grimolde, diu opitulatam mentis meæ intentionem nunc recludendam sentio. Quia tamen bona in te, et in familia tua, per Dei gratiam consexi, ceu basium quoddam B rependens charitati vestræ, cogitavi scripto commendare quæ mihi constant de vestra bonitate nota, et dignissima. Et cur non memoriæ tradimus facta virorum cum Christo viventium, si tanto studio legimus facta hominum iniquorum mortuorum, et cum diabolo in inferno sepulcorum? Quid enim Jupiter, vel Mavors, nisi homines pessimi? et quid e contra sanctus Columbanus, et sanctus Gallus nisi homines optimi fuerunt? quorum familia, tantis terrarum spatiis dirempta, talis est, ut una sit; tantaque est, ut per Dei gratiam signa faciat. Sed quia de omnibus longum est commemorare, vel de vita sancti Galli, cujus tu pastor quam optime tugurium possides, et familiam regis; liceat amoris causa virtutum ejus quosdam floscellos decarpere, et metricis melodiis, ceu florem diadema capiti tuo componere: ut si superius te omni virtutum decore dixi gemmatum, sine corona tantum non te videat sol stellatum. Scripsit itaque ejusdem confessoris Christi vitam supradictus præceptor meus, vir simplicissimæ vitæ, et per omnia rectæ, domnus Walhafredus tibi notissimus, quem etiam tu ipse ut peritus cathegeta peritum sophistam enutristi, et ut plus in domo Dei luceret, lumine Dei præventum super candelabrum elevasti. Sed heu pro dolor! mors acerba, quæ nulli parcere novit, subito eum nobis tulit: nec tamen sibi animam illam vindicavit, quam Christus assumpsit. Voluit vero ille poetico cothurno gesta beatissimi Galli comere, sed morte præventus, vitam in vita finivit. Unde ego rogatus sum a quibusdam fratribus, et præcipue a devotissimo Gozperto, ne dicas Calvo, sed pilis cephalo auretenus nudo, omni tamen sancta benevolentia pleno, felicissimi abbatis Gozperti nepote, cum quadam vi impulsus, ut quod magister devotus non impleret, ego cliens assecla compleam illud factum, asserens esse unum tam incipientis ex animo, quam perficientis præmium. Fecissemque, fateor, in hac re votis satis, si supradictus dilectus noster in hac petitione aliquam patientiam habuisset. Est enim tam ferventis studii, ut in una eademque hora, et lac velit mulgere, et caseum premere: cum nec Roma una die sit condita, sed neque triticum eodem die metitur, quo seminatur. Ad

hæc etiam de uno fonte non putavit sitibundus sitim suam posse sedari. Ad mare cucurrit, scilicet Homerum nescio quem novum pro hac re invocans eis Rhenum, qui in morem Flacci non currit in poemate, sed fluit. Insuper et Alpes philosophantur virum, sub quibus jugum Sambutinum Radpertus lyrico possidet sono: et si nosset antra Musarum, esset talis, ut Cynthius Apollo. Cujus poesis prisco si interdum alternatur more, Hartmodus ejus aures avellit, apta repingens proprietati. Nam et ipse scientiam philosophandi habet, ut Aristoteles calamum iumentem erigens. Et quia multa sunt miracula sancti Galli, plures decet habeat astipulatores multiplicisque laudatores. Ac ne solus in ejus laude sileam, usque beneficia immensa in me ipso expertus sum, tam in vocis claritate, quam etiam in luctus mei solamine, ita ut noctu ante tinnitum nolæ, hunc verum cantaret ante me:

O alumne, tuos comprime luctus.

Quem etiam luctum pro manenti concordia, ne propter me ibidem unquam mutaretur, in crypta ejusdem sancti Deo fudi. Quapropter licet supra nominatis poetis sim abjectior, et ob ipsorum facetam urbanitatem satis spretus, quia nec poetam nec amuseturam [*ἀμυσώτερον*] me esse profiteor: tamen vestra auctoritate jubente, quibus verba delectant, de magnis parva excerpto, etc.

Inter hæc etiam et cujusdam Scotticæ peræ jacula vereor, seu ex latere emissa, quæ modo in partibus Ausoniæ puttoni Littonias, vel aliud quid incogniti cibi colligit, et licet attrita fronte, apparebit, quando putto inde gustabit. Tertius timor me premit, Calvus jam dictus partibus his favens, sed tuo privilegio semper salvo. Consolatur me una res super eo: quia talis Calvus nunquam erit salvus, imo erit salvus, si bene fuerit Calvus.

Hæcque horripilationem forsitan in ponte Cume-tensi hauserat, quando de Botropensi cœnobio reliquias sancti Columbani secum ferens rediit, et ob incuriam quamdam de navi egrediens, proram impexit, et in mare cecidit: indeque a sublevantibus emersus, putabatur a nautis ut esset Paulus. Sed quia ut quondam Jacob claudicabat, cognitus est a ducentibus, ut is esset, qui antea per se talis incedebat. Grande tamen tantum periculum, et laudandus Deus, qui eum liberavit per suum miraculum. Hæcque alias suo loco dicenda relinquo.

Cæterum, mi magister et domine amabilissime, in calce hujus epistolæ sanctitatem vestram obnixè deosco, ut augas præsentis eloquii mei ita auscipiatis, veluti optime confido in paternitatem vestram.

Adjunxi autem et huic operi breve opusculum, quod de inceptioe nostri cœnobii, et fratrum ibidem Deo famulantium vita conscripsi; ipsaque dicta viro per omnia doctissimo domno Gotbaldo episcopo vel approbanda, seu refutanda commendavi. Et quia ille hæc sibi grata dijudicavit, vestro non ingrata ju-

dicio examinanda destinavi. Simul et hoc scitote, quod nec in cera vel in tabula hæc expressi, sed, sicut in præsentibus scholis dictata sunt, ita sunt vobis directa : ut si forsam coram lecta non placuerint, non sit dolor perisse, quod constat vile fuisse. In priori quidem opere Anicium Boetium sum imitatus, in isto vero Prosperi nostri morem ex parte secutus. Tu vero, doctor sagacissime, lynceis oculis in talibus utens, orationibus tuis me adjuva, quatenus ad portum quietis quandoque prospere evectum audias me inter lætissimos celeuma ex alto canentem. Sancta et inseparabilis Trinitas vos cum omni grege vestro bene valere faciat, mei memorande semper in ævo. Amen.

O felix vates senioris nomine dignus,

Poscimus optatam det tibi Christus opem, etc.

Sane antequam de Vita sancti Galli aliquid tangam, de sanctæ Trinitatis essentia vel substantia pauca dicam, etc.

Primo sane, antequam de Vita sancti Galli tangeamus, de situ patriæ hujus et fluminibus ejus, Rheni scilicet et Danubii, dicendum summatim ratum duxtimus.

Nunc primum loca tangentes cum flumine Rheno, In quibus est commoratus dignissimus heros, etc.

Has Europa tenet prisco sub nomine gentes,

Quas Hister secum retinet divortia Rheni.

Et satis hinc dictum, clarum nunc persono flumen.

A Rhenus ab Ausoniis descendens montibus altis, In Brigantium mare se stagnare videtur. Antiquo ex fluvio sic dictus nomine Pontus, Qui modo Podamicus vocitatur gurgite noto. Et dum se extendit circum per longa viarum, Fertilitate sui nullis manet æquiparandus Fluminibus, præstans piscosi germinis agmen. Hinc æquor medium secat et complectitur urbem, Nomine quæ proprii est regis Constantia dicta, Quam Salomon nunc antistes clarissimus ornat, Doctrina et pietate Dei cultuque benignus. Exin progrediens parit Auvam cespite claram, Insula quæ est aliis præstantior Augia sola. Auget enim indoctis doctam cum dogmate vitam, Fertilis arboribus cum vitibus undique cincta.

B Quo flores vernant semper, quo lilia spirant.

Quæ me nutrit ovans, et cum nutrimine sancto ;

Quam laudet populus... hinc usque Britannos

Cujus adest Folcwinus custos, Candidus, abbas,

Tempore qui longo salvus sit charus adopto,

Et multis annis tranquilla pace fruatur.

Possideat sine fine novæ, et nova gaudia vitæ, etc.

Quin potius cunctos dimitte ore Pelasgos,

Totum se versat Gallum cantate beatum,

Gallum, inquam, Domini, sanctum et pietate benignum,

Cujus amore quidem cupimus nos scribere quædam.

Sed tu blanda manu hæc tu ne scindas, Homere.

Quin etiam magnas magnis concede magistris :

At parvas parvis nostras da carminis odas.

ANNO DOMINI DCCCLIII.

ERCHAMBERTUS

FRISINGENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN ERCHAMBERTUM.

(Fabric., Biblioth. med. et inf. Lat.)

ERCHAMBERTI fragmentum ex breviario regum Francorum et majorum domus a Chlodhario usque ad Theodoricum Dagoberti junioris filium, sive ab anno 613 ad 727 apud Freherum, tom. I Scriptorum Francorum, pag. 167 ; apud Andream du Chesne, tom. I Scriptorum de rebus Francorum, pag. 780, 781, et apud Ruinartum ad Gregorium Turonensem, pag. 1352. Vide et Carolum Le Coigne, tom. IV Annalium, pag. 176.

ERCHAMBERTI

Epistola ad suos de corpore sancti Bartholomæi apostoli in Boiariam, ut ferebatur, allato.

(Pez., Thesaurus Anecd., tom. VI.)

ERCHAMBERTUS, Dei gratia donante, humilis episcopus, omnibus fratribus Christo militantibus in Domino salutem.

Denique cognoscat benevolentia vestra quod qui-

dam vir, nomine Felix, per missum suum demandavit seniori nostro rege, dicens se corpus S. Bartholomæi apostoli et aliorum sanctorum corpora secum nostris partibus detulere. Quod nos cum gaudio et